

Katarzyna SOBOLEWSKA-MYŚLIK

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

kmyslik@up.krakow.pl

**MAŁGORZATA MYŚLIWIEC, POZYCJA PARTII
REGIONALNYCH W SYSTEMIE POLITYCZNYM
WSPÓŁCZESNEJ HISZPANII**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014, ss. 463.

Jednym z ważniejszych obszarów badawczych w pracy naukowej Małgorzaty Myśliwiec jest system polityczny Hiszpanii, a w szczególności zagadnienia dotyczące regionów tego państwa. Małgorzata Myśliwiec jest autorką wielu prac z tego zakresu, warto tu wymienić zwłaszcza unikalną na gruncie polskiej literatury naukowej pracę *Katalonia na drodze do niepodległości?* (Bytom 2006).

W swojej najnowszej publikacji Autorka podejmuje problematykę partii politycznych działających w hiszpańskich regionach. Zainteresowanie tymi kwestiami współcześnie bardzo wzrosło, co wiąże się m.in. z procesami decentralizacji przeprowadzanymi w wielu krajach europejskich, które doprowadziły do wzrostu znaczenia regionu jako płaszczyzny aktywności politycznej. Jedną z konsekwencji tej sytuacji jest wzrastające znaczenie polityczne partii, które koncentrują swoją aktywność w regionach. Ta specyfika sprawia, że określane są one mianem partii regionalnych. Jednocześnie na poziomie regionu działają także partie o charakterze ogólnopolskim, tym samym staje się on zarówno areną działalności partii *stricto* regionalnych, jak i obszarem, gdzie powstaje wiele wzajemnych zależności i powiązań między partiami ogólnopolskimi i regionalnymi, co w niektórych przypadkach przybiera kształt regionalnych systemów partyjnych, o swoistej dynamice, często odrębnej od dynamiki systemu działającego na płaszczyźnie całego państwa. Wszystkie te zagadnienia są niezwykle interesujące zarówno dla badaczy partii politycznych, jak też dla osób zainteresowanych problemami współczesnej polityki. Recenzowana praca Małgorzaty Myśliwiec odpowiada na to wzrastające także w Polsce zainteresowanie problematyką polityki regionalnej i regionalnych partii politycznych. Autorka skoncentrowała się na przedstawieniu partii regionalnych w Hiszpanii, kraju, w którym procesy decentralizacji i autonomii teryto-

rialnej są na tyle zaawansowane, że partie działające w regionach stały się niezwykle istotnym elementem tamtejszego systemu politycznego.

Deklarowanym celem pracy jest zbadanie relewancji partii regionalnych w systemie politycznym Hiszpanii, możliwości zdobywania przez nie poparcia wyborczego, ich zdolności koalicyjnych, zanalizowanie ich pozycji zarówno w systemie całego państwa, jak i na poziomach regionów. Jednocześnie Autorka wyraźnie zastrzega, że przedmiotem jej rozważań nie będą poszczególne partie, ich geneza, struktura czy cele polityczne. Takie postawienie problemu wskazuje na zamysł całościowego, systemowego pokazania aktywności partii regionalnych, przez co opracowanie ma charakter przekrojowy, pokazujący działanie tych ugrupowań w szerokiej perspektywie politycznej. Podejście to jest jak najbardziej słuszne, wobec ogromnej liczby partii działających w hiszpańskich regionach, koncentracja na ich detalicznym opisie byłaby trudna do realizacji i mogłaby prowadzić do powstania pracy zbyt bogatej w szczegóły i tym samym niezwykle trudnej w odbiorze.

We wstępie Autorka formułuje hipotezy badawcze, które koncentrują się wokół problemu roli i znaczenia partii regionalnych w hiszpańskim systemie politycznym oraz dynamiki, jaka pod tym względem zachodzi. Należy podkreślić, że hipotezy te są klarowne, uwzględniają wiele aspektów funkcjonowania partii, w tym uwarunkowania stworzone przez podziały socjopolityczne, rolę partii w procesach wyborczych, w tworzeniu układów rządowych zarówno na szczeblu ogólnopaństwowym, jak i na szczeblach regionalnych. W ostatniej części wstępu Autorka omawia zastosowane w pracy metody badawcze, przy czym, co jest bardzo cenne i godne podkreślenia, nie tylko je wymienia, ale szerzej prezentuje, wyjaśniając sens i cel ich zastosowania. Taki sposób przedstawienia metodologii pracy zasługuje na pozytywne wyróżnienie, bowiem wielu autorów ogranicza się do wymienienia kilku lub kilkunastu metod, z których następnie faktyczne zastosowanie znajduje jedynie część z nich, natomiast nie towarzyszy temu wyjaśnienie, dlaczego te właśnie, a nie inne metody zostały wykorzystane. Podejście Małgorzaty Myśliwiec jest zdecydowanie odmienne i powinno zostać pozytywnie wyekspozowane.

W rozdziale pierwszym Autorka omawia pojęcia ważne z punktu widzenia materii pracy. Odtwarza zatem koncepcję dynamiki powstawania podziałów socjopolitycznych w ujęciu Radosława Markowskiego, omawia pojęcia grupy etnicznej, narodowości, narodu, mniejszości narodowej. Grupa pojęć związanych z narodem i etnicznością może nastęrczać wiele problemów definicyjnych, należy zatem docenić sposób, w jaki poradziła sobie z ich przedstawieniem dr Myśliwiec. Omówienie zawarte w książce jest zwięzłe, a jednocześnie klarowne, pokazujące złożoność poszczególnych pojęć i wielość ich ujęć funkcjonujących w nauce. Jedyna wątpliwość, jaka rodzi się w stosunku do omówienia terminów z rozdziału pierwszego, dotyczy podpunktu 1.6, w którym Autorka przedstawia szczeble, na jakich funkcjonują w Hiszpanii organy przedstawicielskie. Wydaje się, że niepotrzebnie Autorka rozpoczyna od monarchii absolutnej i późniejszej idei trójpodziału władz, by następnie niezwykle szybko przejść do dynamiki integracji europejskiej, na skutek czego powstał ponadnarodowy szczebel przedstawicielski, czyli Parlament Europejski. Zupełnie wystarczające byłoby przedstawienie

szczebli, na których funkcjonują w Hiszpanii organy przedstawicielskie, bez wzmianek o monarchii absolutnej, konkurencji mocarstw europejskich u schyłku wieku XIX czy dynamiki procesu integracji. Rozdział pierwszy zamyka omówienie definicji partii regionalnych i etnoregionalnych, do którego nie ma już najmniejszych zastrzeżeń.

W rozdziale drugim dobrze, krótko i w sposób skoncentrowany przedstawione zostały uwarunkowania pojawienia się podziału kulturowo-etnicznego w XIX-wiecznej Europie. Na tym tle interesująco pokazana została specyfika Hiszpanii i uwarunkowania jej wewnętrznej niejednorodności w kontraście do politycznych działań zmierzających do jak największej możliwej centralizacji kraju w XIX w. W dalszej części rozdziału Autorka zarysowuje nie tylko polityczne, ale także społeczne, demograficzne i gospodarcze uwarunkowania konfliktu centrum–peryferie. Czytelnik uzyskuje naprawdę szeroki i pogłębiony obraz wewnętrznego zróżnicowania Hiszpanii, nie tylko zresztą w ujęciu historycznym, co pozwala na zrozumienie współczesnej postaci konfliktu, jaki z tym zróżnicowaniem się wiąże. Rozdział zamyka dosyć obszernie omówienie genezy partii regionalnych i etnoregionalnych w kilku regionach Hiszpanii: w Baskonii, Katalonii, na Wyspach Kanaryjskich i w Galicji. Wybór tych regionów nie został wyraźnie i jednoznacznie uzasadniony, niemniej można przypuszczać, że podyktowany był faktem, iż tam właśnie partie regionalne pojawiły się najwcześniej, bo już pod koniec wieku XIX oraz na początku wieku XX. Być może zarys ten byłby pełniejszy, gdyby Autorka przedstawiła choćby skrótową informację o wynikach wyborczych osiąganych przez te ugrupowania, np. w okresie II Republiki, co pozwoliłoby na zbudowanie pewnej perspektywy porównawczej w odniesieniu do współczesności.

Tytuł rozdziału trzeciego informuje, że dotyczy on prawnych podstaw decentralizacji państwa hiszpańskiego. Rzeczywiście w rozdziale tym można odnaleźć informacje dotyczące reguł określających zakres i sposób przeprowadzenia procesu decentralizacji państwa, prawnych reguł tworzenia wspólnot autonomicznych, omówiona została ustawa o partiach politycznych. Wszystkie te informacje są jak najbardziej uzasadnione z punktu widzenia tematu pracy. W moim przekonaniu jednak na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w rozdziale tym zawarte zostało niezwykle ciekawe omówienie dyskusji toczących się między politykami hiszpańskimi w trakcie prac nad uchwalaniem konstytucji. Dyskusje dotyczyły m.in. sposobu rozumienia takich pojęć jak naród i narodowość i były kluczowe dla osiągnięcia porozumienia w sprawie modelu decentralizacji, jaki miał zostać przyjęty. Autorka skorzystała z oryginalnych stenogramów debat toczonych wówczas w hiszpańskim parlamencie, co sprawia, że relacja ta jest nie tylko interesująca, ale posiada wysoki walor informacyjny. Rozdział czwarty w całości poświęcony jest omówieniu przepisów dotyczących finansowania partii politycznych zarówno na poziomie centralnym, jak i we wspólnotach autonomicznych.

O ile pierwsze trzy rozdziały pracy potraktować można jako pewien zarys kontekstu politycznego, w jakim funkcjonują w Hiszpanii partie regionalne, o tyle rozdziały piąty i szósty bezpośrednio dotyczą już samych partii i ich funkcjonowania. Rozdział piąty poświęcony został udziałowi partii regionalnych w rywalizacji wyborczej na szczeblu centralnym i ponadnarodowym, tj. w wyborach do Parlamentu Europejskiego; rozdział szósty dotyczy zaś rywalizacji partyjnej na poziomie regionów. Treści

zamieszczone w rozdziale piątym podzielone zostały na podpunkty, w których kolejno omówiona została rywalizacja partyjna w wyborach do dwóch izb parlamentu hiszpańskiego, tj. Kongresu Deputowanych i Senatu, a następnie do Parlamentu Europejskiego. Każdy podpunkt został skonstruowany według podobnego schematu – uwzględnione zostały: reguły prawa wyborczego, zgłaszanie list kandydatów, kampania wyborcza, przeprowadzenie głosowania i ustalenie wyników wyborów, ocena systemu wyborczego i jego konsekwencji. Analizę rywalizacji do Kortezów Generalnych i do Parlamentu Europejskiego zamykają podpunkty poświęcone podsumowaniu partycypacji partii regionalnych w wyborach do tych organów i rezultatów osiągniętych przez te ugrupowania. W stosunku do treści zawartych w tym rozdziale da się odnieść pewne uwagi polemiczne, dotyczące zwłaszcza szczegółowości przedstawienia reguł wyborczych, włącznie z informacjami na temat prowadzenia rejestru wyborców czy konieczności pisemnej zgody kandydata na kandydowanie. Część z tych informacji wydaje się po prostu niepotrzebna, zwłaszcza jeżeli opracowanie nie jest poświęcone analizie systemu wyborczego. Na skutek tej nadmiernej szczegółowości gubią się czasem istotne informacje dotyczące samych partii, np. proporcji kandydatów obu płci na listach czy faktu, że kolejność na listach jest sztywna i ustalana przez partie. Dla porządku należy dodać, że te informacje też są uwzględnione, natomiast zdecydowanie nikną w gąszczu wielu innych, nie zawsze istotnych. Podobnie niepotrzebne wydają się szczegóły dotyczące kampanii wyborczej – bo są to głównie regulacje prawne dotyczące jej prowadzenia – a także informacje o technicznych szczegółach przeprowadzania głosowania, w tym o wyposażeniu lokali wyborczych *etc.* Innymi słowy, należałoby w tych miejscach przeprowadzić bardziej dokładną selekcję informacji. Nie znaczy to, że są one bezwartościowe, wręcz przeciwnie, wiele z nich może okazać się bardzo interesującymi dla osób poszukujących detalicznego opisu reguł hiszpańskiego systemu wyborczego. Problemem jest natomiast ich umieszczenie w opracowaniu, którego tytuł nie sugeruje, że mogą się tam znaleźć. Bardziej właściwym miejscem dla ich zamieszczenia byłoby raczej opracowanie poświęcone bezpośrednio hiszpańskiemu systemowi wyborczemu. Jednocześnie należy jednak podkreślić, że w omawianym rozdziale są także treści bezpośrednio związane z problematyką pracy. Odnaleźć je można przede wszystkim w podrozdziałach zatytułowanych *Ocena systemu wyborczego i jego konsekwencje*. W podrozdziałach tych Autorka pokazuje skutki przyjęcia określonych reguł systemu wyborczego dla rywalizacji wyborczej, w tym także dla szans partii regionalnych uzyskiwania reprezentacji w parlamencie centralnym. W tej części nieco rozczarowuje jedynie nieco zbyt skrótowe potraktowanie problemu przepisów regulujących wybory do Senatu, które są dosyć kontrowersyjne z punktu widzenia budowania adekwatnej reprezentacji, a jest to zdecydowanie za słabo wyeksponowane w przeprowadzonym wywodzie. Analiza mechanizmów rywalizacji wyborczej na poziomie centrum państwa, włącznie z udziałem w tej rywalizacji partii regionalnych, przeprowadzona jest także w podrozdziałach 5.1.3 i 5.2.2, które zamykają rozważania dotyczące odpowiednio wyborów do Kortezów Generalnych i do Parlamentu Europejskiego. Odnaleźć w nich można m.in. charakterystykę hiszpańskiego systemu partyjnego przy użyciu wskaźników ilościowych, co pozwala na syntetyczne pokazanie pozycji poszczególnych partii, w tym również

regionalnych, w tym systemie. Autorka przeprowadza także analizę konstruowania hiszpańskich rządów, co wiąże się ze znaczącą rolą partii regionalnych w przetargach koalicyjnych. W tych częściach pracy zawarte zostało wiele danych wyborczych, dobrane ilustrujących omawianą problematykę. Po raz kolejny należy pochwalić Autorkę za umiejętne przeprowadzenie analizy, która obejmuje tak wiele danych, a która została dokonana w sposób syntetyczny, pozwalający na uzyskanie pewnego całościowego obrazu roli, jaką odgrywają partie regionalne w ogólnopaństwowym systemie partyjnym.

Rozdział szósty dotyczy rywalizacji partii regionalnych na poziomie regionalnym i lokalnym. Jest to najdłuższa część książki, obejmuje omówienie rywalizacji partyjnej we wszystkich 17 wspólnotach autonomicznych, a także przedstawienie wyborów na szczeblu lokalnym. Autorka zastosowała w tym rozdziale bardzo dobry podział rywalizacji we wspólnotach autonomicznych z punktu widzenia dominacji partii ogólnopaństwowych, regionalnych lub też sytuacji, w której partie należące do każdej z tych grup zmieniają się na pozycjach wiodących. Powstały w ten sposób modele dominacji partii ogólnopaństwowych, regionalnych i model mieszany, a klucz ten został zastosowany do przedstawienia rywalizacji we wspólnotach autonomicznych – każdą z nich Autorka ujęła w odpowiedniej grupie. We wszystkich przypadkach w omówieniu znalazły się syntetycznie przedstawione informacje na temat odbytych wyborów i ich wyników. Rozważania zamyka zwykle charakterystyka rywalizacji przy pomocy wskaźników ilościowych. Należy także zwrócić uwagę na dane wyborcze ilustrujące każdy omawiany przypadek. Taki sposób przedstawienia rywalizacji we wspólnotach autonomicznych sprawił, że Autorce udało się ująć naprawdę ogromny problem w sposób czytelny i przejrzysty, zbudować pewną całościową perspektywę funkcjonowania partii na poziomie regionalnym w Hiszpanii. Doceniając ten wysiłek, a także osiągnięty efekt, należy jednak sformułować kilka uwag nieco bardziej krytycznych. Pierwsza z nich odnosi się do faktu, że Autorka w swoich rozważaniach nie przywołała koncepcji wyborów drugiego rzędu i nie odwołała się do niej przynajmniej w niektórych analizowanych przypadkach. Koncepcja ta, mająca szczególne zastosowanie do wyborów odbywanych na innych poziomach niż poziom centrum systemu, pozwala dostrzec szczególne konsekwencje, jakie wiążą się z takim charakterem wyborów zarówno dla rywalizacji partyjnej, wyników wyborów, jak i interpretacji relacji pomiędzy wynikami uzyskiwanymi przez partie na poziomie centrum i na poziomie poniżej centrum. Koncepcja ta byłaby szczególnie przydatna dla interpretacji modelowych układów dominacji, na które zwróciła uwagę Małgorzata Myśliwiec, a także różnic, jakie między nimi występują. Na przykład w dwóch przypadkach znajdujących się w grupie charakteryzowanej przez dominację partii ogólnopaństwowych, Andaluzji i Madrytu, Autorka podkreśla, że wyniki wyborcze w tych wspólnotach są swojego rodzaju laboratorium dla nastrojów elektoratu na poziomie centrum. W pozostałych wspólnotach w tej grupie zapewne tak nie jest, a koncepcja wyborów drugiego rzędu być może pomogłaby wyjść poza samą informację i pokusić się o jej interpretację. Podobnie przydatna mogłaby być także w interpretacji różnic we wspólnotach, które dotyczą obecności lub braku w rywalizacji trzeciej partii ogólnopaństwowej, miejsca zajmowanego w rywalizacji przez partie regionalne i wreszcie zmian, jakie zachodzą we wzorcach rywalizacji partyjnej w każdej

z omawianych wspólnot. Kolejna uwaga dotyczy bardziej szczegółowego odniesienia się do różnic w charakterystyce rywalizujących partii. Konkretnie chodzi o to, że dwie największe partie ogólnopństwowe rywalizujące w regionach są przez Autorkę traktowane jednakowo, właśnie jako partie ogólnopństwowe i ich regionalne organizacje. Tymczasem statusy regionalnych organizacji PSOE i PP różnią się. PSOE jest partią o charakterze zdecentralizowanym, co wiąże się m.in. z faktem, że regionalne organizacje tej partii cieszą się większą autonomią niż regionalne organizacje PP. Bez wątpienia ma to też wpływ na charakter rywalizacji. Tymczasem do tej wewnętrznej różnorodności PSOE Autorka odnosi się jedynie w przypadku Katalonii i czyni to w przypisie na s. 359, natomiast tę specyfikę PSOE warto było uwzględnić nieco szerzej, omawiając partie ogólnopństwowe w regionach.

Nieco większe zastrzeżenia da się sformułować odnośnie do ostatniej części rozdziału szóstego, dotyczącej wyborów na szczeblu lokalnym. Wydaje się, że treści w tym podrozdziale nie korespondują ani z treścią samego rozdziału, ani nawet całego opracowania. W części tej Autorka zawarła omówienie podstawowych regulacji prawnych związanych z wyborami na tym szczeblu, nie ma tam natomiast prawie żadnych odniesień do problemu rywalizacji partyjnej ani roli partii regionalnych. Wyjątek stanowią dwie tabele ilustrujące wyniki osiągnięte przez partie regionalne w wyborach lokalnych w Katalonii i Kraju Basków. Tabele te jednakże dodatkowo przyczyniają się do powstania wrażenia pewnej niespójności tego podrozdziału z resztą książki, trudno je bowiem jednoznacznie powiązać z resztą rozważań. Można się domyślać, że umieszczenie w pracy tego podrozdziału podyktowane było zamierzeniem stworzenia pewnego całościowego obrazu wyborów przeprowadzanych w Hiszpanii na szczeblach poniżej centralnego. Jednakże zdaje się, że nadrzędnym celem całości było nie tyle ukazanie wyborów, ile partii i ich rywalizacji, w szczególności partii regionalnych, co zostało znakomicie przedstawione w odniesieniu do wspólnot autonomicznych. W części poświęconej wyborom lokalnym praktycznie nie ma wzmianki o partiach, a zatem te zagadnienia wcale nie musiały być włączone w opracowanie. Uwagi te nie mają na celu zaniegowania interesującego charakteru samych informacji zawartych w tym podrozdziale. Wprost przeciwnie, kwestie te są bardzo ciekawe, niemniej – jak można to dostrzec także w podsumowaniu tej części – dotyczą nieco innego zagadnienia niż rywalizacja partyjna. Koncentrują się raczej wokół problemu zmian reguł demokracji funkcjonujących w Hiszpanii, co jest tematem ważnym i ciekawym, niemniej nie ma powodu, by rozważania te włączać do pracy poświęconej wyrażnie innym aspektom działania systemu politycznego w tym kraju.

W zakończeniu Autorka odnosi się do kolejnych hipotez i subhipotez postawionych w pierwszej części opracowania. Robi to bardzo jasno, logicznie, ta część pracy stanowi dobre podsumowanie rozważań przeprowadzonych w całym opracowaniu. Tak skonstruowane zakończenie świadczy nie tylko o umiejętności dobrej konstrukcji tekstu, ale przede wszystkim jest znakomitym dopełnieniem całości, pozwalającym czytelnikowi raz jeszcze powrócić do głównych wątków pracy i dostrzec najważniejsze aspekty przedstawionej problematyki. Na koniec Autorka w sposób bardzo wyważony odnosi się także do ważnego aspektu funkcjonowania partii regionalnych, jakim jest

ich rola w ewentualnych procesach separatystycznych. Refleksja ta zamyka całość. Dla porządku warto wspomnieć także niezwykle obszerną i zróżnicowaną bibliografię, co jednak w przypadku specjalisty, jakim jest Małgorzata Myśliwiec, jest do pewnego stopnia oczywistym elementem publikacji.

Oprócz wszystkich walorów naukowych, które charakteryzują tę pracę i które zostały omówione powyżej, na koniec należy zwrócić także uwagę na fakt, że książka jest bardzo dobrze napisana, czyta się ją nie tylko z zainteresowaniem, ale i z prawdziwą przyjemnością, co dodatkowo podnosi jej walory.

Katarzyna SOBOLEWSKA-MYŚLIK – profesor nauk społecznych, pracuje w Instytucie Politologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej główne zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problemów partii politycznych, jej ostatnia książka poświęcona była zagadnieniom partii regionalnych: *Partie i systemy partyjne na poziomie regionu. Przykład Szkocji i Katalonii*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012.